

ПРИВАТНОПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

<https://doi.org/10.32849/2409-9201.2019.19.14>

Бесарабчик В. О.,

молодший науковий співробітник відділу методології приватноправових досліджень НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті визначено основні риси та відмінності організації дошкільної освіти в Україні та країнах ЄС, обґрунтовано позитивний досвід розбудови дошкільної освіти у країнах Європи з проєкцією на модернізацію дошкільної та початкової освіти в Україні, а також висвітлено сутність освітньої політики ЄС у контексті особливостей формування спільної політики ЄС.

Ключові слова: дошкільна освіта, початкова школа, зміст освіти, освітня політика ЄС, європейський освітній простір, децентралізація, інтеграційні процеси.

Інтеграційні процеси в сфері освіти в межах Європейського Союзу відбуваються у напрямі створення єдиного європейського освітнього простору. Важливість дослідження освітньої політики ЄС обумовлюється безпосереднім сусідством України і ЄС та зростанням зацікавленості українського суспільства до можливостей та перспектив реалізації євроінтеграційних прагнень України.

У Європі поширюється нова міжнародна модель освіти, основними принципами якої є демократичність, висока якість освіти, неперервність освіти протягом життя, інтернаціоналізація (дотримання загальноєвропейських освітніх стандартів, взаємне визнання атестатів, дипломів, наукових ступенів), технологізація (широке використання ІТ). Ці принципи, загальновизнані світовим співтовариством, покликані забезпечити впровадження у сферу освіти України підходів до організації та здійснення діяльності на основі використання у навчальному процесі новітніх досягнень світової науки та техніки, ідей, принципів, методологій тощо. Таким чином, основна мета реалізації принципу інтеграції України в європейський і світовий освітній простір полягає у забезпеченні гармонійного об'єднання світових і вітчизняних досягнень у сфері освіти.

Різноманітні аспекти міжнародного співробітництва у сфері освіти дітей регулюють організації ООН: ЮНЕСКО – спеціалізована міжурядова міжнародна організація, створена для багатостороннього регулювання співробітництва держав з питань науки, культури й освіти; Дитячий фонд ООН – ЮНІСЕФ, який здійснює міжнародний захист прав дитини, готуючи декларації, резолюції, конвенції, які визначають міжнародні стандарти щодо прав дитини. До його компетенції належать формування спеціальних контрольних органів із захисту прав дитини, сприяння забезпеченню відповідності національних законодавств міжнародним зобов'язанням, надання міжнародної допомоги через дитячий фонд ООН.

У світі також діють міжнародні організації підтримки та регулювання міжнародного співробітництва з питань освіти дітей.

1. Всесвітня організація з дошкільного виховання (ОМЕР) – ініціатор заходів з розвитку дошкільної освіти та виховання дітей у дусі миру.

2. ІРА – Міжнародна асоціація захисту права дитини на гру – керує проведенням акцій у більш ніж сорока країнах світу. У 1987 р. визнана ООН «посланцем миру».

3. ACEI – Міжнародна асоціація ранньої освіти.

4. IASCL – Міжнародна асоціація з вивчення мови дитини.

Різноманітні міжнародні педагогічні центри вивчають, узагальнюють і координують роботу у сфері виховання і навчання: Інтернаціональне бюро виховання (Швейцарія), Міжнародний інститут педагогічних досліджень (Німеччина), Міжнародний педагогічний центр (Франція), Міжнародний інститут освіти (США), Товариство з порівняльної педагогіки (Англія), Міжнародна Монтессорі-Асоціація (Данія), Педагогічне товариство ім. Я. Корчака (Польща), Міжнародне товариство послідовників В. Сухомлинського (Німеччина), Асоціація В. Сухомлинського (Україна) та інші.

Регулювання дошкільної освіти у країнах ЄС, як і в Україні, покладається, як правило, на відповідні закони про освіту та закони про дошкільну освіту. Законом України «Про освіту» від 28 вересня 2017 р. було внесено суттєві зміни до цілої низки законів, у тому числі до Закону України «Про дошкільну освіту». Дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою частиною системи безперервної освіти в Україні. Держава при цьому визнає пріоритетність дошкільної освіти та забезпечує умови для її здобуття.

Упродовж 2017 р. було ухвалено низку нормативних актів, які розширили права й можливості дошкільних навчальних закладів різних форм власності. На сьогодні Міністерством освіти і науки

Україні винесено для громадського обговорення проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про дошкільну освіту». Проект містить оновлений термінологічний апарат, що узгоджується із Законом України «Про освіту», а також низку концептуальних змін. Крім того, Проектом уточнено вимоги до змісту Базового компонента дошкільної освіти (державного стандарту у сфері дошкільної освіти та освітніх програм для дітей відповідного віку). Модернізація управління освіти в Україні, в тому числі дошкільної освіти, передбачає: оптимізацію державних управлінських структур, децентралізацію управління; перерозподіл функцій і повноважень між центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та навчальних закладів; перехід до програмно-цільового управління; об'єднання державного і суспільного контролю; впровадження нової етики управлінської діяльності, що ґрунтується на принципах взаємоповаги, позитивної мотивації; прозорість розробки, експертизи, апробації та затвердження нормативно-правових документів; створення систем моніторингу ефективності управлінських рішень, їхнього впливу на якість освітніх послуг на усіх рівнях; організація експериментальної перевірки та експертизи освітніх інновацій; впровадження новітніх інформативно-управлінських і комп'ютерних технологій; демократизація процедури призначення керівників навчальних закладів, їхньої атестації; вдосконалення механізму ліцензування, атестації і акредитації навчальних закладів; підвищення компетентності керівників усіх рівнів.

Питання реформування освітньої галузі в напрямі децентралізації управління в галузі освіти в Україні виникло у зв'язку з проведенням децентралізації владних повноважень і перерозподілу функцій та повноважень між центральними, місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та навчальними закладами. Через децентралізацію управління освітньою галуззю пройшла більшість країн ЄС. Тому вивчення зарубіжного досвіду з цих питань є важливим елементом реформування сфери освіти України. У таких децентралізованих країнах як Німеччина, Англія мають місце дерегуляційні процеси, спрямовані на подолання забюрократизованості в управлінні шкільною освітою, у Швеції місцеві органи управління освітою отримали значні повноваження в управлінні фінансами, педагогічним персоналом. Досягнення польської освіти співіснують з глибокою децентралізацією управління системою освіти. Дошкільна та повна середня освіта знаходяться в компетенції органів місцевого самоврядування, зокрема, початкова та молодша середня школа знаходиться у віданні комун (гмін). Основним джерелом фінансування освіти у Польщі є загальні субвенції з державного бюджету. Органи місцевої влади приймають рішення щодо суми загальних витрат на освіту та її розподілу з урахуванням власних доходів.

Наймасштабніших трансформацій на рівні МСКО (Міжнародна стандартна класифікація освіти 2011) [1] зазнає зміст освіти, відбуваються зміни системного характеру, які охоплюють підходи до його добору, засобів трансляції, оцінювання засвоєння. Ключовою причиною стрімкої трансформації освіти на компетентнісні засади у зарубіжжі стало перевантаження її змісту. Про перевантаження змісту початкової освіти у багатьох країнах йдеться у дослідженні INCA «Міжнародні напрями розвитку початкової освіти» (2003), де відмічається перманентне включення до змісту початкової освіти нових освітніх галузей і тем протягом останніх десятиліть [2, с. 70]. Інструментом подолання проблеми перевантаження, передусім у країнах ЄС, обрано трансформацію змісту на компетентнісні засади. У 2006 р. Рекомендацією Європейського Парламенту та Європейської Ради (2006/962/ЄС) було прийнято Європейську довідкову рамку ключових компетентностей для навчання протягом життя. Рамка містить вісім ключових компетентностей: спілкування рідною мовою; спілкування іноземною мовою; математична компетентність та базові компетентності з науки та технологій; ІКТ-компетентність; вміння вчитися; міжособистісна, міжкультурна і соціальна компетентності та громадянська компетентність; підприємництво; культурна виразність [3].

Посилення наступності між дошкільною і початковою освітою в Україні корелюється із загальноєвропейськими тенденціями акцентації дошкільля та «передшкільля» у країнах ЄС. У початковій освіті України відбувається модернізація змісту та методик навчання у контексті ідеї компетентнісної освіти. У новій редакції Державного стандарту початкової освіти компетентнісний підхід набув подальшого розвитку в аспектах упорядкування термінологічного апарату, окреслення вимог до результативного складника [2].

Характерною особливістю розвитку системи дошкільного виховання у світі в сучасних умовах є різноманіття типів дитячих закладів. Найбільш поширеними з них є: дошкільні (підготовчі) класи при початкових школах; державні, громадські та приватні дитячі садки з режимом повного дня, центри короткострокового нагляду за дітьми (протягом 3–4 годин); дитячі садки на підприємствах для дітей персоналу; дитячі групи при церквах; дитячі садки для дітей з бідних та соціально неблагополучних сімей; дитячі садки (різної форми власності) для дітей з вадами розумового та фізичного розвитку. Ці заклади мають різні цілі, завдання та методичну забезпеченість.

Проаналізувати законодавство про дошкільну освіту усіх країн ЄС досить складно, тому зупинимося на кількох країнах.

Прикладом формування і розвитку дошкільних закладів є Велика Британія. Тривалий час у цій країні функціонували заклади суспільного догляду дітей із небагатих сімей. Нині вони трансформувалися в сучасні типи дошкільних закладів, які забезпечують диференційований підхід до виховання дітей. Формування і розвиток системи дошкільного виховання відбувалися під впливом ідей Ф. Фребеля, М. Монтессорі, Р. Штейнера, Ж. Шаже, Дж. Брунера.

Основними типами дошкільних закладів є муніципальні та приватні денні ясла, ясельні школи, ясельні класи, ігрові групи, клуби матері і дитини, групи «можливостей». За змістом роботи їх можна об'єднати в три групи: денні ясла, які забезпечують догляд за дітьми; ясельні класи і школи, що працюють як заклади інтелектуального розвитку дітей, підготовки їх до школи; ігрові групи, клуби матері та дитини, групи «можливостей».

Перша дошкільна установа, куди можна влаштувати дитину в Англії, за функціями є дитячим садком, але називається школою – Nursery School («ясельна школа»). Ці дошкільні установи можуть бути державними, приватними або ж знаходитися при будь-якій школі. Приватні Nursery School бувають різними – з ясельними групами, куди приймають дітей приблизно з 3-х місяців, і звичайні, до яких дитину беруть з 2-х років. Послуги перших груп дуже дорогі: на одного вихователя доводиться всього троє дітей, а харчування і заняття – індивідуальні.

Коли дитині виповнюється 3–4 роки (залежить від того, в якому графстві малюк проживає), батьки одержують на нього спеціальні ваучери. Ними держава оплачує батькам перебування їх дитини в дитячому садку протягом п'яти змін на тиждень, по 2–3 години кожна. Кожна сім'я має право розпорядитися ними на власний розсуд: використовувати як доплату за повний день у приватному садку або, нічого не доплачувавши, водити малюка в дитсадок на 2,5–3 години щодня, окрім вихідних.

Шкільна освіта в Англії включає два модулі: початкове навчання – для дітей у віці від 4 до 11 років (до 7 років – в школі для малюків Nursery School, а з 7 до 11 років – в молодшій школі); середнє – для дітей від 11 до 16 років. Крім того, у Великій Британії існує система безкоштовної освіти, яку може одержати будь-яка дитина, незалежно від національності, расової приналежності і соціального статусу його батьків.

Поряд з безкоштовними муніципальними школами існують і приватні, платні учбові заклади. Приватні денні ясла створюють різні приватні особи, організації, благодійні товариства, релігійні організації тощо. До них належать: церковно-общинні денні ясла; ясла, які відкривають для дітей своїх працівників фабрики, компанії, корпорації, банку; комерційні ясла; кооперативні ясла; ясла психолого-педагогічного профілю при науково-дослідних центрах, їх метою є надання матерям, які мають малих дітей, кількох годин вільного часу на день. У країні є багато приватних вихователів, які за бажанням батьків працюють із дітьми віком від народження до 5-ти років протягом усього робочого дня.

Найпоширенішим типом дошкільних закладів є ігрові групи, об'єднані в Асоціацію дошкільних ігрових груп. Фінансуються вони частково з державного бюджету, за рахунок благодійних внесків, а найбільше – батьками дітей. У них виховується до 70 відсотків дітей віком 2–3 років.

Лікарняні ігрові групи призначені для виховання дітей, які перебувають на лікуванні. Групи «можливостей» мають на меті виховання дітей з відхиленнями в розвитку. Клуби матері та дитини передбачають обов'язкову присутність матерів протягом усього перебування дітей у групі, робота якої мало чим відрізняється від роботи ігрової групи.

Різноманітність типів дошкільних закладів і програм відображає особливість концепції дошкільного виховання у Великій Британії: дитина є активним суб'єктом пізнання навколишнього середовища, тому виховання має на меті розвиток індивідуальності дитини, її самостійності в оволодінні різними видами діяльності.

Слід також відзначити різноманітність типів дошкільних закладів Німеччини. В країні існують такі типи дошкільних закладів:

- дитячі садки з повним або неповним днем, призначені для дітей 3–6 років;
- одноступеневі дошкільні заклади (переважно для старших дошкільнят);
- пришкільні групи (для п'ятирічних дітей);
- підготовчі класи основної школи, де виховують і навчають п'ятирічних дітей;
- цілодобові інтернати для здорових дітей віком від 3-х до 6-ти років;
- інтернати для дітей із проблемами здоров'я і розвитку;
- материнські центри, де матері разом з дітьми займаються цікавою і корисною діяльністю, спілкуються між собою та фахівцями з педагогіки і психології.

Основні концептуальні засади виховання дітей реалізуються у дитячих садках вільного і відкритого типів. Найпоширеніший тип вільного дитячого садка – штейнерівські дитячі садки і дитячі садки Монтесорі.

Проте слід зазначити, що мережа дошкільних дитячих закладів у Німеччині розвинена слабо. Дитячі садки в основному знаходяться у приватній власності, їх відвідують діти віком від 3 до 5 років. Дошкільна підготовка необов'язкова, але у віці 5 років вона охоплює майже всю вікову групу.

У Франції співіснують приватна і державна системи освіти. У приватних учбових закладах Франції навчається близько 20% дітей. Держава затверджує всі шкільні програми для приватних і державних шкіл, організовує конкурси й іспити. Приватна освіта одержує допомогу від держави: держава оплачує працю викладачів і бере участь у витратах на навчання (8 з 9-ти приватних шкіл користуються цією допомогою).

Основними типами дошкільних закладів, у яких виховують дітей від 2-х до 6-ти років, є материнські школи, класи для малят при початкових школах, дитячі садки. У 1975 р. у Франції було прийнято закон про школу, який передбачав заходи щодо забезпечення наступності між дошкільним вихованням і шкільним навчанням. Діє єдина, обов'язкова для всіх навчальних закладів державна освітня програма. Завдяки цьому в материнських школах і класах для малят при школах навчаються всі дошкільнята 5–6-ти років, молодші ж діти забезпечені дошкільними закладами на 75%.

До системи суспільного дошкільного виховання в Болгарії належать: дитячі садки (повного дня, цілорічні, сезонні, цілодобові), ясла, ясла-садки з денним і напівденним перебуванням дітей (садки при школах). Дошкільні заклади відвідують майже всі діти. Існує державна програма виховання дітей дошкільного віку. Значну увагу в дошкільних закладах зосереджують на фізичному вихованні (спортивні свята, навчання плавання, загартування). Для системи суспільного дошкільного виховання Болгарії характерні:

- широка мережа дошкільних закладів, наявність спеціальних норм їх проектування і будівництва;
- державний характер системи дошкільного виховання і підготовки педагогічних кадрів;
- визнання дошкільного виховання частиною системи народної освіти, її первинною ланкою;
- державна програма виховання дітей в дошкільних закладах.

На сучасному етапі триває реформування суспільного дошкільного виховання, як і всієї системи народної освіти.

Подібна система дошкільного навчання і виховання функціонує і в Словаччині.

Аналіз законодавства про освіту країн – членів ЄС свідчить про неоднотипність правового регулювання дошкільної освіти. Тим часом система дошкільної освіти, у тому числі обов'язкової, існує у країнах ЄС протягом тривалого часу, де створено розгалужену систему навчальних закладів. У найбільш розвинених країнах раннє (1–3 роки) і дошкільне (3–7 років) дитинство розглядається як особливий національний ресурс, що надає можливість вирішувати складні проблеми соціального і економічного розвитку.

Проблеми управління освітньою галуззю в Україні можна групувати в проблеми організаційного характеру, проблеми фінансування та проблеми якості освітніх послуг. Значні теоретичні напрацювання європейських учених та накопичений практичний досвід у цій царині є цінними для подальшого формування законодавства України у сфері освіти в умовах європейської інтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. UNESCO. International Standard Classification of Education ISCED 2011. URL: http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-isced-2011-ru_0.pdf (дата звернення: 25.01.2019).
2. Локшина О. І. Європейський вектор трансформації змісту початкової освіти в Україні. URL: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_67/13.pdf (дата звернення: 25.01.2019).
3. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975 (дата звернення: 26.01.2019).
4. Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика: навчальний посібник. Київський університет імені Бориса Грінченка. Рівне: Овід, 2012. 352 с.

Besarabchuk V.

The article identifies the main features and differences of the organization of preschool education in Ukraine and the EU countries, positive experience in the development of preschool education in Europe with a projection on the modernization of preschool and primary education in Ukraine, and also elucidate the essence of the EU educational policy in the context of the formation of common EU policy.

Keywords: pre-school education, elementary school, educational content, EU educational policy, European educational space, decentralization, integration processes.